

บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน

โครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพท้องถิ่น ในโครงการชุมชนน่ายู่จังหวัดน่าน เป็นโครงการที่มุ่งดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคีร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ ตลอดจนสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน ให้มีความเป็นชุมชนน่ายู่ ซึ่งกระบวนการในชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรม การดำเนินงานที่ผ่านมา (ตุลาคม 2547-ธันวาคม 2548) มีดังนี้

4.1 การดำเนินงาน

■ ประชุมคณะทำงาน

วิทยาลัยการสาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ได้ประชุมร่วมกันเพื่อชี้แจงโครงการและหารือวางแผนการดำเนินงาน ในวันที่ 18 พฤษภาคม 2548 ณ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ซึ่งที่ประชุมได้พิจารณาคัดเลือกพื้นที่ดำเนินงานในปี 2548 คือ ตำบลโหล่นและตำบลล้าน โดยดำเนินงานในด้านการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพท้องถิ่น ซึ่งมีข้อมูลด้านสถานะสุขภาพและความเสี่ยงด้านสุขภาพจากการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม ที่ได้สำรวจโดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่านเป็นพื้นฐานในการดำเนินงาน

■ จากที่ประชุมได้กำหนดแผนการดำเนินงานดังนี้

1. วิเคราะห์ชุมชนโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนา การสัมภาษณ์รายบุคคล การบันทึกภาพถ่าย การบันทึกเสียงและข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจสุขภาพเกษตรกร ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน จากนั้นนำข้อมูลมาสังเคราะห์
2. จัดเวทีทำแผนปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ
 - 2.1 ให้ชุมชนได้ค้นศักยภาพตนเอง
 - 2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม กำหนดประเด็นที่ชุมชนต้องการขับเคลื่อน
 - 2.3 ชุมชนเสนอแผนงานโครงการ
3. จัดเวทีนำเสนอผลงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
4. การติดตามประเมินผล

4.2 ผลการดำเนินงาน

4.2.1 การวิเคราะห์ชุมชน

ตำบลไหล่น่านและตำบลล้าน อยู่ในอำเภอเวียงสา ทั้งสองตำบลค่อนข้างมีความเข้มแข็ง มีการจักสานที่มีฝีมือ และคุณภาพดี เป็นแหล่งผลิตผ้าทอลายน้ำไหลที่มีคุณภาพ จนเป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (นตผ.) ชุมชนได้รับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้จากภาคราชการและเอกชน แต่ยังมีจุดอ่อนคือ ขาดการติดตาม/ส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจังหลังการฝึกอบรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ไม่เกิดอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามทั้งสองชุมชนมีทุนทางสังคม ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เอื้อต่อการขับเคลื่อน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การขยายพันธมิตรและสร้างเครือข่าย รวมทั้งสามารถเป็นพื้นที่นำร่องได้

4.2.2 การจัดทำแผนปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

วิทยาลัยการสาธารณสุข จุฬาฯ ได้จัดเวทีการจัดทำแผนปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ในวันที่ 24 มิถุนายน 2548 ซึ่งวัตถุประสงค์ของการประชุมคือ 1) เป็นเวทีเพื่อคืนข้อมูลการสำรวจสถานะสุขภาพและความเสี่ยงด้านสุขภาพจากการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมให้กับชุมชน 2) เป็นเวทีให้ความรู้ในเรื่องปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสร้างความระหนักให้กับชุมชน และ 3) ให้ชุมชนมีส่วนร่วม ระดมสมองจัดทำแผนปฏิบัติการชุมชน อันจะนำไปสู่การเฝ้าระวังโรคจากการประกอบอาชีพ หน่วยงานที่เข้าร่วมประชุมมีทั้งจากภาคประชาชน คือ ผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ตัวแทนเกษตรกร อาสาสมัครสาธารณสุข ประธานกลุ่มแม่บ้าน ภาครัฐ คือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด อำเภอ ตำบล สำนักงานเกษตรจังหวัด อำเภอและตำบล โรงเรียนประจำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ของตำบลล้าน และตำบลไหล่น่าน โดยใช้กระบวนการ AIC ดังนี้

1. คืนข้อมูลจากการสำรวจสถานะสุขภาพที่ทางสำนักงานสาธารณสุขฯ ร่วมกับสำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมโรค ในเรื่องความเสี่ยงของเกษตรกร ใน 3 อำเภอ 6 ตำบล คือ อำเภอเวียงสา (ตำบลล้าน และตำบลไหล่น่าน) อำเภอท่าวังผา (ตำบลริมและตำบลป่าคา) อำเภอเชียงกลาง (ตำบลเปือ และตำบลพระพุทธรบาท)

ซึ่งผลจากการสำรวจพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ทำการเพาะปลูกเอง และมีพฤติกรรมสุขภาพที่เสี่ยงเช่นการสูบบุหรี่ และการดื่มสุรา และอาการผิดปกติที่พบหลังจากการใช้สารเคมีคือการปวดศีรษะและคลื่นไส้ และจากการสำรวจสุขภาพด้วยตนเองของเกษตรกร อาการที่มีคือการปวดกล้ามเนื้อ ข้อหรือกระดูก ปวดหลัง มีผื่น และปวดศีรษะเป็นประจำ นอกจากนั้นแนวโน้มสถานะสุขภาพของเกษตรกรมีความเสี่ยงและอันตราย ทั้งจากการใช้สารเคมี และความเสี่ยงจากสภาพการทำงานและสิ่งแวดล้อม เช่นการอยู่กลางแจ้งแดดตลอดทั้งวัน อุบัติเหตุจากการใช้ของมีคม และเครื่องจักรกล

2. กระตุ้นชุมชนให้เห็นถึงอันตรายจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยตั้งประเด็นคำถามดังนี้
 - จากข้อมูลงานวิจัยที่ชี้ชัด เกษตรกรมีความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วย และการตายผ่อนส่งมากขึ้น

- ชุมชนไหนและชุมชนส่วนไหน มีความคิดเห็นว่าเรื่องโรคจากการประกอบอาชีพเป็นปัญหาหรือไม่
- มีแนวทางและกระบวนการจัดการอย่างไร ที่จะลดปัญหาเหล่านี้
- ผู้รับผิดชอบคือใคร

3. ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ชุมชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างทัดเทียมกัน ในเรื่องการเมืองสถานการณ์ในปัจจุบัน มองความสำเร็จในอนาคต โดยที่ชุมชนได้มีโอกาสใช้ข้อเท็จจริง เหตุผล และช่วยกันกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุ “วิสัยทัศน์ร่วม” (Shared Vision) หรืออุดมการณ์ร่วม (Shared Ideal) จากนั้นชุมชนจะได้ร่วมกันกำหนด “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) ซึ่งในการวางแผนชุมชนต้องคำนึงถึงหน่วยงานภาคีร่วม เพื่อประสานความร่วมมือ จากการประชุมกลุ่มย่อย ได้ผลดังนี้

4.2.2.1 ผลการประชุมกลุ่มย่อย ตำบลไหล่นาน อำเภอเวียงสา

■ ปัญหา

1. สารเคมีตกค้างในไร่ – นา – สวน
2. การเจ็บป่วยของเกษตรกรเรื้อรัง (ผิวหนัง)
3. ต้นทุนสูงขึ้น
4. ผลผลิตล้นตลาด
5. สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ
6. ขาดความตระหนักด้านความปลอดภัยในการทำงาน
7. ขาดความรู้ในการใช้สารเคมี

■ วิธีแก้ไข (เรียงตามลำดับของปัญหา)

1. ลดการใช้สารเคมี / ใช้อย่างอื่นทดแทน
2. คัดกรองสุขภาพหลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยว
 - 2.1 วิธีป้องกันตนเอง
 - 2.2 จัดทำทางในการทำงานให้เหมาะสม
 - 2.3 ใช้เทคโนโลยีทดแทนการใช้แรงงาน
 - 2.4 ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การลงแขก (เอามือ)
 - 2.5 การส่งเสริมเครือข่าย / วิถีชาวบ้าน / แลกเปลี่ยนเรียนรู้
 - 2.6 พัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบในการดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อม
3. ทำปุ๋ยเกษตรอินทรีย์
4. ปัญหาผลผลิตล้นตลาด แก้ไขโดย
 - 4.1 ทำเกษตรผสมผสาน
 - 4.2 วางแผนการผลิตให้สอดคล้อง

5. ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ แก้ไขโดย

5.1 จัดเก็บภาชนะบรรจุสารเคมีให้ถูกวิธี

5.2 ลดการใช้สารเคมีใกล้แหล่งน้ำสาธารณะ

6. อบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร

ตารางที่ 5 แผนปฏิบัติการของตำบลไหล่นาน

ที่	โครงการ / กิจกรรม	งบประมาณ	สถานที่	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	ผลลัพธ์
1	ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ - ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ - ทำปุ๋ยหมักจากหอยเชอรี่และ วัชพืช - ศึกษา / ดูงานการทำเกษตร อินทรีย์	30,000 บาท	หมู่ 1 , หมู่ 8	เกษตรกร	มิ.ย.-ส.ค.48	- เกษตรตำบล - อบต.	- มีการใช้สารเคมี ในปริมาณที่ ลดลง
2	ตรวจสอบสุขภาพเกษตรกรประจำปี - สนับสนุนชุดตรวจสอบสารเคมี ในเลือด - ตรวจร่างกายทั่วไป	10,000 บาท	สอ.ไหล่นาน	เกษตรกร	มิ.ย.-ส.ค.48	- อบต. - สอ.	- เกษตรกรมี สุขภาพดี - รู้สภาวะสุขภาพ ตนเอง
3	จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ความปลอดภัยในการประกอบ อาชีพเกษตรกรรม” - วิธีป้องกันตนเองจากการใช้ สารเคมี - จัดทำทางในการทำงานให้ เหมาะสม - ส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น - พัฒนาชุมชนต้นแบบในการดูแล สุขภาพและสิ่งแวดล้อม - ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ ทดแทนแรงงานคน - วิธีการกำจัดบรรจุภัณฑ์สารเคมี อย่างถูกต้อง	50,000 บาท	หมู่ 1 , หมู่ 8	เกษตรกร	ก.ค.-ส.ค.48	- หมู่บ้าน - อบต. - สอ. - โรงเรียน - เกษตรตำบล	- เกษตรกรมีการ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ - นำ ความรู้ที่ได้ ไปประกอบการ ทำงาน
4	จัดตั้งตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้าเกษตร ปลอดภัยจากสารเคมีและ สินค้าอื่น ในตำบล / หมู่บ้าน	(ใช้ ทรัพยากร ในท้องถิ่น)	หมู่ 1 , หมู่ 8	ทุกคนในชุมชน	มิ.ย.-ส.ค.48	- หมู่บ้าน - อบต. - สอ. - โรงเรียน - เกษตรตำบล	- เกษตรกรมี สถานที่จำหน่าย ผลผลิตทางการ เกษตร
	รวมงบประมาณทั้งสิ้น	90,000 บาท					

4.2.2.2 ผลการประชุมกลุ่มย่อยตำบลล้าน อำเภอเวียงสา

■ ปัญหา

1. มีการใช้สารเคมีมากขึ้น และมีการตกค้างในไร่นาสวน เช่น ข้าวโพด/ลำไย / พืชผักสวนครัว
2. ขาดความรู้ในการใช้สารเคมี และเกษตรกรไม่ตระหนักถึงเรื่องความปลอดภัย

■ วิธีการแก้ไข

1. รณรงค์ให้ใช้น้ำหมักชีวภาพ ใช้สมุนไพรธรรมชาติทดแทน ซึ่งควรผลิตเอง
2. ต้องสร้างจิตสำนึกให้เกษตรกรตระหนักและเข้าใจ
3. การลดความเสี่ยงทำได้หลายอย่าง โดยเปลี่ยนจากการปลูกลำไยมาปลูกไม้ชนิดอื่นทดแทน เช่น ยางพารา ไม้สัก จะได้ลดการใช้สารเคมี หรือปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อทดแทนการปลูกพืชชนิดเดียว
4. ในการลงมือปฏิบัติต้องมีการมีส่วนร่วมเช่นกลุ่มผู้นำ เยาวชน ช่วยกันทำ ช่วยกันคิด

ตารางที่ 6 แผนปฏิบัติการของตำบลล้าน

ที่	โครงการ / กิจกรรม	วิธีดำเนินงาน	งบประมาณ	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	ผลลัพธ์
1	ให้ความรู้เรื่องการใช้สารเคมี	- จัดอบรม ให้ความรู้	5,000 บาท	ก.ค.-ก.ย.48	กลุ่ม ผัก ปลอดภัย สารพิษ	- เกษตรกรได้ความรู้เรื่องสารเคมี
2	ใช้ทางเลือกเกษตรอินทรีย์	- ใช้อยู่อินทรีย์ / สมุนไพร ในการกำจัดศัตรูพืช - ใช้ผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน จากสมุนไพร - ปลูกพืชผักปลอดสารพิษ	70,000 บาท 10,000 บาท 10,000 บาท	ก.ค.-ก.ย.48 ก.ค.-ก.ย.48 ก.ค.-ก.ย.48	- กลุ่มอยู่อินทรีย์ - กลุ่มแม่บ้าน - กลุ่มผักปลอดสารพิษ	- ลดการใช้สารเคมี - ลดการใช้สารเคมี - มีผักปลอดสารพิษไว้บริโภค
3	หาพืชหมุนเวียนมาทดแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (การปลูกพืชเพียงชนิดเดียว) เพื่อทดแทนการใช้สารเคมี	- พืชที่ใช้ทดแทน เช่น งา ข้าว ถั่วเหลือง - ปลูกไม้ยืนต้น พืชไร่ และพืชผัก ในพื้นที่เดียวกัน	งบประมาณตัว	ตลอดปี	กลุ่มเกษตรกร หมู่ 1	- ลดการใช้สารเคมี
4	ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตได้	- จัดหา / ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร เช่น สะเดา ว่านหางจระเข้ บอระเพ็ด ตะไคร้หอม	5,000 บาท	ตลอดปี	กลุ่มเกษตรกร หมู่ 1	- ลดการใช้สารเคมี
5	เลี้ยงหมูหลุม	- ดูงาน / ให้ความรู้ - จัดหาพันธุ์หมู - ใช้วัสดุท้องถิ่นเลี้ยงหมู	20,000 บาท	ตลอดปี	กลุ่มผู้เลี้ยงหมู	- มีปุ๋ยคอกไว้ใช้ - ลดรายจ่ายและต้นทุนการผลิต - มีรายได้เสริม
	รวมงบประมาณทั้งสิ้น		120,000 บาท			

4.3 การปฏิบัติงานตามแผนของชุมชน

จากการจัดทำแผนปฏิบัติการชุมชนในวันที่ 24 มิถุนายน 2548 ชุมชนล้านและไหล่น่านได้ดำเนินการดังนี้

4.3.1 สรุปผลการดำเนินงานของตำบลไหล่น่าน

4.3.1.1 การจัดเวทีเสวนา

การจัดเวทีประชุมย่อยในชุมชนในวันที่ 9 กันยายน 2548 ณ สถานีอนามัยตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน เพื่อนำผลการประชุม (วันที่ 24 มิถุนายน 2548) มาเสนอให้เกษตรกรในพื้นที่ได้รับทราบและร่วมแสดงความคิดเห็น และเพื่อให้ชุมชนได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ตำบลไหล่น่าน

ผู้เข้าร่วมประชุมเป็นตัวแทนเกษตรกรในเขตรับผิดชอบของสถานีอนามัยไหล่น่านจำนวน 6 หมู่บ้านๆ ละ 20 คน รวม 120 คน

การประชุมเสวนาประกอบด้วยการบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับโรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม สถานการณ์ในปัจจุบัน โดยวิทยากรจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน และการให้ความรู้ชุมชนเกี่ยวกับนโยบายสาธารณสุขด้านความปลอดภัยในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การลด ละ เลิกการใช้สารเคมี และมีการสาธิตการทำน้ำหมักชีวภาพ การทำน้ำยาล้างจานจากน้ำหมักชีวภาพ การทำถ่วงอกปลอดสารพิษไว้บริโภคในครัวเรือน โดยวิทยากรจากสถานีอนามัยไหล่น่าน โดยมีวัตถุประสงค์คือ

- เป็นการลดค่าใช้จ่าย/ลดการใช้ใช้สารเคมีในพื้นที่
- กระตุ้นให้เกิดการผลิตสารอินทรีย์ไว้ใช้ในภาคเกษตร
- ส่งเสริมการเกษตรแบบพอเพียง
- ผลิตอาหารปลอดสารพิษด้วยกรรมวิธีง่ายๆ ซึ่งมีคุณค่าทางโภชนาการและสามารถแปรรูปเป็นอาชีพได้

จากนั้นได้เปิดเวทีให้หัวหน้ากลุ่มเกษตรกรทำนาปลอดสารพิษ (นายศรีนุ่น คำสีแก้ว) บ้านบุญเรือง หมู่ 2 นำเสนอผลของการทำนาปลอดสารพิษ ที่ได้เริ่มดำเนินการด้วยตนเองในปี 2546 ซึ่งนายศรีนุ่นทำการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพใช้เอง ซึ่งผลผลิตที่ได้ในปีแรกไม่ค่อยดีนัก (ประมาณ 75 ถึงต่อไร่) แต่ตนเองก็ยังดำเนินการต่อด้วยความมุ่งมั่น ต่อมาในปี 2547 ได้เริ่มชักชวนเจ้าของที่นารอบๆ ให้หันมาร่วมมือ โดยได้ชี้ให้เห็นอันตรายจากการใช้สารเคมี ประกอบกับในช่วงปีที่สอง ผลผลิตของการทำนาปลอดสารพิษเริ่มดีขึ้นเป็นลำดับ สิ่งสำคัญตนเองสังเกตว่าระบบนิเวศน์ในบริเวณที่นาของตนเองเริ่มกลับฟื้นคืนสภาพดีขึ้นเช่นมีกบ เขียด แมลง นานามากขึ้น มีเทาน้ำ(สาหร่าย)ในที่นามากขึ้นและชาวบ้านใกล้เคียงสามารถนำสาหร่ายปลอดสารพิษเหล่านี้มาประกอบอาหารบริโภคมากขึ้น

ในปัจจุบันมีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการทำนาปลอดสารพิษ จำนวน 17 ครัวเรือน ในพื้นที่ 46 ไร่ โดยแต่ละครัวเรือนจะทำปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักชีวภาพจากหอยเชอรี่และเศษวัสดุต่างไว้ใช้เอง ซึ่งสามารถช่วยลดต้นทุนการผลิตได้มาก

การประชุมเสวนาในวันที่ 9 กันยายน เป็นการเน้นรูปธรรมในการดำเนินงานโดยหาเจ้าภาพที่ชัดเจนในการดำเนินงานแต่ละกิจกรรม เช่น กลุ่มทำนาปลอดสารพิษ หรือกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ และเป็นการสร้างกระแสการตื่นตัวในการป้องกันและควบคุมการใช้สารเคมีโดยกำหนดการตรวจหาสารพิษตกค้างในกระแสเลือดในเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายทุกเดือนเป็นระยะเวลา 6 เดือนติดต่อกัน โดยเริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน 2548- กุมภาพันธ์ 2549

ชุมชนยังได้มีการวางกำหนดการศึกษาดูงานเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดน่าน ส่วนกิจกรรมที่เพิ่มคือการจัดการฝึกอบรมการแพทย์แผนไทยในชุมชน โดยการอบและการประคบสมุนไพรให้กับอาสาสมัครแพทย์แผนไทยจากทุกหมู่บ้าน จำนวน 50 คน เพื่อให้บริการให้กับเกษตรกรที่เมื่อยล้าจากการทำงาน หรือข้อบาดเจ็บจากการใช้ในภาคเกษตร นอกจากนี้กิจกรรมที่ชุมชนให้ความสนใจในช่วงระยะเวลาดำเนินงานคือการจัดตั้งตลาดผลผลิตการเกษตร

ข้อสังเกตจากการเสวนาพบว่า

1. ประเด็นในการพูดคุยกับเกษตรกรยังแคบเฉพาะในเรื่องของเกษตรปลอดสารพิษ สารเคมี ยังไม่แตกแขนงออกไปในประเด็นความปลอดภัยของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้านอื่นๆ
2. กระแสการตื่นตัวในเรื่องความปลอดภัยของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยังมีน้อย การผลิตยังคงต้องพึ่งพาสารเคมีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แนวทางแก้ไขและข้อเสนอแนะ

1. ต้องสร้างกระแสการตื่นตัว เคลื่อนไหวในชุมชนอย่างต่อเนื่อง หากวิธีที่หลากหลายมาใช้ในการดำเนินงาน โดยประสานงานกับทั้งหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน
2. ศึกษาดูงานระหว่างพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จเพื่อจุดประกายความคิดใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นชุมชน
3. สร้างตลาดผลผลิตปลอดสารพิษขึ้นมารองรับสินค้าที่ผลิตได้ องค์กรต่างๆ ต้องร่วมมือกันเพื่อหาตลาดแหล่งอื่นในการระบายสินค้า เป็นการสร้างแรงจูงใจเกษตรกรอีกทางหนึ่ง
4. สนับสนุนองค์ความรู้ด้านวิชาการในการถนอมอาหารหรือแปรรูปผลผลิตในรูปแบบต่างๆ เพื่อจำหน่าย

4.3.1.2 การดำเนินการโครงการตรวจคัดสารเคมีตกค้างในกระแสเลือดในเกษตรกร

สถานีอนามัยโหล่นาน ได้รณรงค์ตรวจเพื่อหาสารพิษตกค้างในกระแสเลือดให้กับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการเพื่อเป็นการสร้างกระแสการตื่นตัวในเรื่องสุขภาพและความปลอดภัยในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้กับเกษตรกรในพื้นที่ โดยกำหนดการตรวจคัดกรองเดือนละ 1 ครั้งเป็นระยะเวลา 6 เดือนเริ่มตั้งแต่ กันยายน 2548 – กุมภาพันธ์ 2549

จากผลการตรวจคัดกรองใน 3 เดือนที่ผ่านมา (ตารางที่ 7-9) จะเห็นได้ว่าร้อยละของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายที่มีระดับเลือดอยู่ในเกณฑ์ปลอดภัย สูงกว่า กลุ่มที่มีความเสี่ยงและกลุ่มที่ไม่ปลอดภัย (ผลการตรวจเดือนกันยายน กลุ่มปลอดภัยร้อยละ 51.1 กลุ่มที่มีความเสี่ยงและกลุ่มที่ไม่ปลอดภัย ร้อยละ 24.8, ส่วนเดือนตุลาคมกลุ่มปลอดภัยร้อยละ 45.7 กลุ่มที่มีความเสี่ยงและกลุ่มที่ไม่ปลอดภัย ร้อยละ 41.9, และในเดือนพฤศจิกายน กลุ่มปลอดภัยร้อยละ 51.6 กลุ่มที่มีความเสี่ยงและกลุ่มที่ไม่ปลอดภัย ร้อยละ 32.6)

ตารางที่ 7 ผลการตรวจคัดกรอง ณ วันที่ 9 กันยายน 2548

ผลการตรวจ	จำนวน (ราย)			ร้อยละ	หมายเหตุ
	ชาย	หญิง	รวม		
ปกติ	13	19	32	24.1	
ปลอดภัย	32	36	68	51.1	
มีความเสี่ยง	11	12	23	17.3	
ไม่ปลอดภัย	6	4	10	7.5	
รวม	62	71	133	100	

ตารางที่ 8 ผลการตรวจคัดกรอง ณ วันที่ 21 ตุลาคม 2548

ผลการตรวจ	จำนวน (ราย)			ร้อยละ	หมายเหตุ
	ชาย	หญิง	รวม		
ปกติ	3	13	16	12.4	
ปลอดภัย	18	41	59	45.7	
มีความเสี่ยง	28	16	44	34.1	
ไม่ปลอดภัย	9	1	10	7.8	
รวม	58	71	129	100	

ตารางที่ 9 ผลการตรวจคัดกรอง ณ วันที่ 20 พฤศจิกายน 2548

ผลการตรวจ	จำนวน (ราย)			ร้อยละ	หมายเหตุ
	ชาย	หญิง	รวม		
ปกติ	7	13	20	15.9	
ปลอดภัย	24	41	65	51.6	
มีความเสี่ยง	18	16	34	27.0	
ไม่ปลอดภัย	6	1	7	5.6	
รวม	55	71	126	100	

4.3.1.3 การดำเนินงานโครงการเกษตรชีวภาพ (ปลูกผักปลอดสารพิษ, ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ)

กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่นำร่อง 3 หมู่บ้านคือบ้านไหล่น่าน หมู่ที่ 1 บ้านบุญเรือง หมู่ที่ 2 และบ้านไหล่น่านเหนือ หมู่ที่ 8 ได้เริ่มเริ่มดำเนินการจัดตั้งกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม 2547 โดยในช่วงแรกได้รับการแนะนำจากนักวิชาการเกษตรประจำตำบลไหล่น่าน กิจกรรมที่ได้ดำเนินการคือ

1.จัดการประชุม ณ สถานีอนามัยไหล่น่าน เพื่อให้ความรู้เกษตรกรในเรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ และวิธีทำปุ๋ยหมักชีวภาพ นอกจากนั้นได้ยังรับความร่วมมือจากสถานีอนามัยในการตรวจสอบสารพิษในกระแสด์เลือก

2.จัดตั้งคณะกรรมการกลุ่ม และรับสมัครสมาชิก ในระยะเริ่มแรกมีสมาชิกทั้งสิ้น 30 คน ซึ่งเป็นเกษตรกรในหมู่ 1 หมู่ 2 และหมู่ 8)

3. สร้างโรงเรือนผลิตปุ๋ยชีวภาพ ณ ที่ดินสาธารณะประโยชน์บ้านไหล่น่านหมู่ที่ 1 (อยู่ในระหว่างดำเนินงาน)

4. จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เกษตรปลอดสารพิษ โดยให้สมาชิกสมัครเป็นรายหุ้นๆ ละ 50 บาทเป็นกองทุนในการบริหารจัดการและให้มีการฝากเงินออมรายเดือนตามความต้องการของสมาชิก

ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานโครงการเกษตรชีวภาพ

1.การเกษตรชีวภาพจะให้ผลผลิตช้า ซึ่งไม่ทันกับความต้องการของตลาด

2.คุณภาพของผลผลิตที่ได้ไม่ตรงกับความต้องการของตลาดเช่น พืชผักมีหนอนเจาะ ขนาด ความสมบูรณ์ ด้วยสาเหตุนี้จึงทำให้มีจำนวนเกษตรกรที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมน้อย และเป็นอุปสรรคต่อการขยายเครือข่าย

แนวทางแก้ไขและข้อเสนอแนะ

1.ควรดึงเจ้าหน้าที่เกษตรเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการให้ความรู้ แนะนำเทคนิคใหม่ๆ ในการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ทันการณ์ และตรงกับความต้องการของตลาด

2.สร้างตลาดปลอดสารพิษขึ้นมารองรับสินค้า

3.ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับรู้ถึงพิษภัยของสารเคมี ผลดีของการบริโภคผลผลิตที่ปลอดภัย

4.มีองค์กรที่ให้การรับรองผลผลิตปลอดสารพิษเช่นการให้ป้ายประกาศหรือใบรับรองคุณภาพ โดยมีการสุ่มตรวจผลผลิตในพื้นที่เกษตร หรือสินค้าที่มาวางจำหน่ายเป็นระยะๆ

5.สร้างมาตรการทางสังคมเพื่อกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะของชุมชนด้านการทำเกษตรปลอดภัย เช่นการห้ามใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชในหมู่บ้าน กำหนดเขตปลอดสารเคมีในชุมชน ห้ามใช้สารเคมีในการเกษตรที่มีพื้นที่ติดกับแหล่งน้ำ

4.3.1.4 โครงการปลูกข้าวอินทรีย์(นาปลอดสารพิษ)

โครงการปลูกข้าวแบบอินทรีย์ ได้เริ่มที่บ้านบุญเรือง หมู่ที่ 2 (นายศรีนุ่น คำศรีแก้ว) โดยได้เริ่มด้วยตนเอง และภายหลังเมื่อผลผลิตที่ได้เพิ่มขึ้น และสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น จึงได้มีการชักชวนเจ้าของที่รอบๆ ให้ร่วมมือปลูกข้าวแบบปลอดสารพิษ และในปัจจุบันจำนวนเกษตรกรที่สนใจการทำนาปลอดสารพิษมี 17 ครอบครัว

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้แนวความคิดการทำนาปลอดสารพิษให้ขยายกว้าง โดยการประชาสัมพันธ์ในเวทีประชุมต่างๆ เช่น เวทีประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน การประชุมองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ประชุมส่วนราชการ ตลอดจนสื่อสิ่งพิมพ์ เช่นวารสารสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์

4.3.1.5 โครงการฝึกอบรมแพทย์แผนไทย

โครงการฝึกอบรมแพทย์แผนไทย(การอบและการประคบสมุนไพร) ในตำบลไหล่นานมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทย และจัดบริการแพทย์แผนไทยในชุมชนการนวดไทย เพื่อบริการให้กับเกษตรกรที่เมื่อยล้าจากการทำงาน หรือข้อจำกัดจากการใช้ยาในภาคเกษตร เป็นการลดอันตรายและค่าใช้จ่ายจากการใช้ยาแผนปัจจุบันและเป็นการบริการให้แก่เกษตรกรที่มีอาการปวดเมื่อยจากการประกอบอาชีพ โดยจะเป็นการลดค่านิยมเดิมในการบริโภคสุราเพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยจากการทำงานหนัก

ในช่วงเริ่มต้นโครงการชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขตำบลไหล่นาน ร่วมกับชมรมแพทย์แผนไทย ตำบลไหล่นานได้จัดอบรมอาสาสมัครแพทย์แผนไทยตำบลไหล่นานเมื่อวันที่ 26-30 กันยายน 2548 มีผู้ผ่านการอบรมจำนวน 39 คน โดยมีวิทยากรจากคลินิกแพทย์แผนไทยโรงพยาบาลท่าวังผา เป้าหมายต่อไปของโครงการคือการอบรมอาสาสมัครแพทย์แผนไทยจากทุกหมู่บ้าน จำนวน 50 คน

4.3.2 สรุปผลการดำเนินงานของตำบล

ในการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของชุมชนล้านในปี 2548 นั้นมี 2 หมู่บ้านที่เป็นพื้นที่นำร่องคือ 1)บ้านไผ่งาม หมู่ 1 และ 2)บ้านทรายทอง หมู่ 9 ซึ่งจะนำเสนอกิจกรรมแยกตามหมู่บ้านดังนี้

หมู่บ้านไผ่งาม

4.3.2.1 โครงการการพัฒนารูปแบบการประกอบอาชีพเกษตรกรเพื่อความปลอดภัยต่อสุขภาพ

โครงการนี้เกิดขึ้นมาจากการที่เกษตรกรของบ้านไผ่งามได้รับทราบข่าวสารความรู้ เรื่องโทษของการใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรม ดังนั้นเกษตรกรจึงได้มีการรวมตัวกันจัดทำปุ๋ยชีวภาพ เพื่อลดการใช้สารเคมีในภาคเกษตร มีการปลูกพืชผักไร้สารไว้เพื่อใช้บริโภคและขายเป็นบางส่วน มีการณรงค์ลดการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง และชุมชนมีการจัดการการเลี้ยงสัตว์ในชุมชนโดยไม่ก่อเกิดความรำคาญกับผู้อื่น นอกจากนั้น

ชุมชนมีการเฝ้าระวังภาวะสุขภาพของคนในกลุ่มและในชุมชนไม่ให้เกิดการเจ็บป่วยจากการทำงานจากสารเคมีทางการเกษตร ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการคือ

1. เพื่อลดการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยหันมาปลูกพืชใช้สารชีวภาพและเป็นการลดต้นทุนการผลิต
2. เพื่อจัดระบบสิ่งแวดล้อมในชุมชน ให้ปราศจากสิ่งรบกวน
3. เพื่อส่งเสริมสุขภาพของเกษตรกร ลดภาวะของสารพิษตกค้างในร่างกายให้อยู่ในระดับปลอดภัยและปกติ
4. เพื่อส่งเสริมอาชีพของกลุ่ม และมีการประกอบอาชีพที่ปลอดภัยต่อสุขภาพมากขึ้น

โครงการการพัฒนารูปแบบการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อความปลอดภัยต่อสุขภาพของชุมชนบ้านไผ่งามนี้มีกิจกรรมทั้งสิ้นที่ได้ดำเนินการ 4 กิจกรรมคือ 1) การปลูกผักปลอดสารพิษ 2) การทำปุ๋ยหมัก 3) การเลี้ยงหมูหลุม และ 4) การเฝ้าระวังสุขภาพ

กิจกรรมที่ 1 การปลูกผักปลอดสารพิษ

ผลการดำเนินงาน

ในขณะนี้พื้นที่ดำเนินโครงการปลูกผัก ทั้งหมดมี 6 ไร่ โดยเกษตรกรจะแบ่งพื้นที่กันปลูก ซึ่งผักที่ปลูกได้แก่ พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว คะน้า กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก สลัด ผักกาด ต้นหอม ผักชี ผักบุ้ง ฯลฯ ส่วนพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้หอม ฟักทะลายโจร สะเดา ซึ่งพืชสมุนไพรเหล่านี้สามารถนำมาเป็นวัตถุดิบขับไล่แมลง

ปัญหาอุปสรรค

1. มีแมลงรบกวน เนื่องจากไม่ได้ใช้สารเคมี ซึ่งวิธีแก้ปัญหของเกษตรกรคือใช้กาวดักแมลง และสารชีวภาพขับไล่แมลง แต่ปัญหาของการใช้สารชีวภาพขับไล่แมลงคือต้องใช้บ่อยๆ แต่เกษตรกรมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา เนื่องจากต้องทำงานอย่างอื่นด้วย
2. ขณะนี้พื้นที่เพาะปลูกผักไม่พอ กับความต้องการของสมาชิก

แนวทางแก้ไข

1. ต้องใช้วิธีการพ่นสารชีวภาพขับไล่แมลงให้ บ่อยครั้งขึ้น
2. ปลูกในพื้นที่อื่น โดยใช้วิธีการเดียวกัน

ข้อเสนอแนะของชุมชน

ในกรณีที่ในครัวเรือนปลูกผักปลอดสารพิษในปริมาณที่น้อย อาจใช้วิธีการกางมุ้งโดยใช้ตาข่ายพลาสติก อาจจะกันแมลงได้

กิจกรรมที่ 2 โครงการทำปุ๋ยหมัก

ผลการดำเนินการ

1. ผลิตปุ๋ยหมักจากเศษพืชผักฟางหญ้าแห้ง มูลสัตว์ แกลบ แกลบเผาเพื่อใช้เอง และจำหน่ายบางส่วน ปริมาณการผลิตได้เดือนละประมาณ 200 กิโลกรัม
2. ผลิตปุ๋ยน้ำชีวภาพ เพื่อใช้รดพืชผักต่างๆ และใช้ในการกำจัดกลิ่นโดยใช้จุลินทรีย์ EM เป็นตัวกำหนด
3. หมู่บ้านมีการเฝ้าติดตามข้อบกพร่องของการเผาเพื่อปลูกถั่วเหลืองโดยใช้สารน้ำชีวภาพเป็นตัวช่วยย่อยสลาย โดยสำนักงานพัฒนาที่ดิน และเกษตรเป็นผู้สนับสนุน

ปัญหาอุปสรรค

1. ยังไม่มีโรงเรือนในการผลิต และเก็บอุปกรณ์วัตถุดิบ
2. วัตถุดิบในท้องถิ่นยังไม่เพียงพอ เช่น มูลสัตว์ แกลบ

แนวทางแก้ไข

1. ทางชุมชนได้ดำเนินการของบประมาณจาก กองทุน SML และขณะนี้ได้รับอนุมัติงบและอยู่ในระหว่างดำเนินการ
2. ชักชวนให้สมาชิก เพิ่มการผลิตวัตถุดิบในการทำปุ๋ย การเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู วัว หรือชักชวนผู้ที่เลี้ยงสัตว์ เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. เกษตรกรควรนำฟางข้าว เปลือกข้าวโพด เศษพืชมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทำปุ๋ยหมัก
2. เมื่อมีการผลิตในกลุ่มสมาชิกแล้ว ควรที่จะต้องขยายผลให้กับคนอื่นๆ ในชุมชนได้ใช้กันอย่างแพร่หลาย

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมการเลี้ยงหมูหลุม

ผลการดำเนินงาน

1. เกษตรกรได้ไปศึกษาดูงาน โครงการการเลี้ยงหมู ของกลุ่มเกษตรกร บ้านน่าน้อย หมู่ที่ 4 ตำบลน่าน้อย อ.น่าน้อย จ.พิจิตร
2. จัดตั้งกลุ่มการเลี้ยงหมู โดยเป็นงบที่ได้รับสนับสนุนและสมาชิกออกทุนเองด้วย
3. ทางกลุ่มได้ชักชวนให้ผู้ที่เคยเลี้ยงหมูอยู่ก่อนแล้ว หันมาใช้วิธีการเลี้ยงหมูหลุม เพื่อลดมลภาวะเรื่องกลิ่น

ปัญหาอุปสรรค

1. สมาชิกกลุ่มยัง ขาดความรู้ และประสบการณ์
2. ผู้ที่เลี้ยงหมูอยู่ก่อนแล้ว ยังไม่ยอมรับวิธีการเลี้ยงหมูหลุม
3. ทุนในการดำเนินการยังมีจำกัด

ข้อเสนอแนะ

1. ทางกลุ่มได้ทำการปรึกษากับเจ้าหน้าที่เกษตร
2. ทางกลุ่มที่เริ่มมีแนวคิดที่จะต้องทดลองทำให้เห็นผลก่อน โดยการสร้างโรงเรือนสาธิต ซึ่งคาดว่าจะประโยชน์กับคนอื่นในชุมชน

กิจกรรมที่ 4 การเฝ้าระวังสภาวะสุขภาพ

ผลการดำเนินงาน

1. ทำอบรมให้ความรู้กับกลุ่ม พ่อบ้าน แม่บ้าน และสมาชิกกลุ่มเกษตร ในเรื่องวิธีการใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกชนิด และข้อควรระวัง ตลอดจนอันตรายและผลกระทบในระยะยาวต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม
2. ดำเนินการสำรวจข้อมูล
3. สนับสนุนเอกสารแผ่นพับความรู้ ให้ทุกครัวเรือน
4. เฝ้าระวังเจาะเลือดตรวจหาสารตกค้างในร่างกาย
5. จัดประชุมกลุ่มเกษตรกร เพื่อติดตามโครงการ

ปัญหาอุปสรรค

1. เจ้าหน้าที่ไม่มีเวลา ให้กับงานนี้ได้เต็มที่
2. ขาดความรู้ในเรื่องของการเกษตร
3. เกษตรกรยังขาดความตระหนักในเรื่องพิษภัยของสารเคมี และภาวะการเจ็บป่วย จากการทำงาน เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่ต้องมีการแข่งขัน ทำให้ต้องเสี่ยงทำ

แนวทางแก้ไข

1. ควรบูรณาการร่วมกับงานอื่น
2. ขอคำแนะนำ และความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่เกษตร
3. ให้ชุมชนได้ศึกษาด้วยตนเอง และประสบการณ์จริง

ข้อเสนอแนะ

1. เกษตรกรต้องมีการป้องกันตัวเองในการใช้สารเคมี
2. เพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพให้แก่ประชาชน

นอกจากกิจกรรมที่เกษตรกรบ้านไผ่งามได้ดำเนินการในปี 2548 แล้วชุมชนยังมีการวางแผนการดำเนินงานในปี 2549 ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แผนงานโครงการ ของบ้านไผ่งาม หมู่ที่ 1 ตำบลล้าน อ.เวียงสา จ.น่าน ประจำปี 2549

โครงการ/กิจกรรม	เป้าหมาย	กลวิธีดำเนินการ	ระยะเวลา	งบประมาณ	แหล่ง งบประมาณ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. การเฝ้าระวังสภาวะสุขภาพ	หมู่บ้าน 1,2,3,6,7,8,10	1. ประชุม/อบรม กลุ่มให้ความรู้ 2. เจาะเลือดตรวจหาสารตกค้าง 3. เก็บข้อมูล	มค.- ธค. 49	5,000 บาท	1. วิทยาลัยการ สาธารณสุข 2. สถานี อนามัย ต.ล้าน	1. ประชาชนมีความรู้ เรื่องสารเคมี 2. ทราบสภาวะสุขภาพ
2. จัดเลี้ยงหมูหลุม	20 ครัวเรือน	1. จัดตั้งกลุ่มระดมทุน 2. จัดทำที่เลี้ยงโรงเรือนตามหลัก ของการเลี้ยงหมูหลุม 3. จัดหาพันธุ์หมู 4. ดำเนินการเลี้ยงตามหลัก	มค. – ธค. 49	50,000 บาท	1. สมาชิก 2. กองทุน หมู่บ้าน 3. วิทยาลัยการ สาธารณสุข	1. ลดมลภาวะในชุมชน 2. เพิ่มวัตถุดิบในการ ผลิตปุ๋ยชีวภาพ 3. ลดต้นทุน 4. เพิ่มอาชีพ
3. ผลิตข้าวกล้อง	กลุ่มเกษตรกร บ้านไผ่งาม	1. จัดตั้งกลุ่มระดมทุน 2. จัดหาเครื่องจักรกระเทาะเมล็ด ข้าว 3. ปลูกข้าวเพื่อใช้ผลิตข้าวกล้อง	มค. – ธค. 49	40,000 บาท	1. สมาชิก 2. กองทุน หมู่บ้าน 3. วิทยาลัยการ สาธารณสุข 4. อบต.ล้าน	1. เพิ่มรายได้เกษตรกร 2. ชุมชนมีข้าวที่มี ประโยชน์กิน เป็นการ เสริมสร้างสุขภาพ

ตารางที่ 10 แผนงานโครงการ ของบ้านไผ่งาม หมู่ที่ 1 ตำบลล้าน อ.เวียงสา จ.น่าน ประจำปี 2549 (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	เป้าหมาย	กลวิธีดำเนินการ	ระยะเวลา	งบประมาณ	แหล่ง งบประมาณ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
4. การเลี้ยงปลาในครัวเรือน	กลุ่มเกษตรกร บ้านไผ่งาม	1. รวมกลุ่ม 2. ขุดทำบ่อ ขนาด กว้าง 1 ม. ยาว 2 ม. ลึก 1 ม. โดยใช้ พลาสติกกรองบ่อ เพื่อไม่ให้ น้ำซึม แล้วใส่ดินปลูกพืช น้ำปรับสภาพบ่อ 3. จัดหาพันธุ์ปลา	มค. – ธค. 49	บ่อละ 1,500 บาท	จากสมาชิก	เพิ่มแหล่งอาหารในชุมชน
5. จัดทำผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือน และสารไล่แมลง จากพืชสมุนไพร	กลุ่มแม่บ้าน บ้านไผ่งาม	1. รวมกลุ่ม 2. จัดอบรมกลุ่มโดยขอความ ร่วมมือจาก ธกส. 3. จัดหาวัตถุดิบในท้องถิ่น เพื่อใช้ผลิตผลิตภัณฑ์ที่ ต้องการ 4. ดำเนินการผลิตโดยกลุ่ม เป็นผู้รับผิดชอบ	มค. – ธค. 49	10,000 บาท	1. จากสมาชิก 2. อบต. 3. วิทยาลัยการ สาธิตสูง	1. ลดรายจ่ายในครัวเรือน 2. สร้างอาชีพให้ชุมชน 3. ใช้สมุนไพรให้เกิด ประโยชน์ ลดการใช้ สารเคมี

กิจกรรมที่บ้านทรายทอง ดำเนินการในปี 2548

4.3.2.2 จัดเวที เสนาเพื่อหาแนวทางการลดการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2548

จากเวทีการประชุมเสนาพบว่าเกษตรกรที่ใช้สารเคมีมีร้อยละ 20 โดยที่ในการทำไร่ข้าวโพด เกษตรกรจะใช้สารเคมี พ่นฆ่าหญ้า ประเภทยาฆ่าแมลง เนื่องจากการทำไร่ข้าวโพดจะทำในบริเวณกว้าง ดังนั้นในการกำจัดวัชพืช เช่น หญ้าจึงต้องใช้ยาฆ่าหญ้าอื่นทดแทน ส่วนผลของการใช้ปุ๋ยเคมีจะก่อให้เกิดผลกระทบคือเกษตรกรเกิดการแพ้สารเคมีต้องเข้ารับการรักษาที่สถานอนามัย นอกจากนั้น เกษตรกรที่ทำไร่ข้าวโพดจะมีอาการป่วยด้วยโรคปวดกล้ามเนื้อ ปวดกระดูกเนื่องจากยกของหนัก

แนวทางการแก้ไข/ข้อเสนอแนะ

1. การหาอาชีพเสริมหรือหาพืชทดแทนแก่เกษตรกรผู้ทำไร่ข้าวโพด ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ การจักสาน การทำหน่อไม้อัดปิ้ง
2. อบรมพัฒนาอาชีพแก่กลุ่มสนใจ เช่น
 - ผู้สูงอายุ ทำอาชีพจักสาน
 - กลุ่มแม่บ้าน ทำการเพาะเห็ด
 - กลุ่มสนใจ ทำถ่านอัดแท่ง

ซึ่งจากการศึกษาของชุมชนพบว่าการทำหน่อไม้อัดปิ้ง และการจักสานสามารถทำกำไรให้ผู้สนใจได้

4.4 การติดตามประเมินผล

วิทยาลัยการสาธารณสุข และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่านดำเนินการติดตามประเมินผลโครงการในพื้นที่นำร่องตำบลโหล่นน่านและตำบลลำต้นดังนี้

- 4.4.1 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2548 เพื่อติดตามผลการดำเนินงาน ณ ศูนย์ฝึกอบรมวิชาชีพ ต.ลำต้นและ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่นน่าน
- 4.4.2 ลงพื้นที่เพื่อดูการปลูกผักปลอดสารพิษ และการทำปุ๋ยชีวภาพ ในวันที่ 19 ธันวาคม 2548
- 4.4.3 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 21 ธันวาคม 2548 เพื่อเป็นเวทีสรุปกิจกรรมของพื้นที่นำร่อง

4.4.1 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2548

วัตถุประสงค์ของการจัดประชุมเพื่อรับทราบกิจกรรมที่ชุมชนในพื้นที่นำร่องตำบลโหล่นน่านและตำบลลำต้น ที่ได้ดำเนินการตั้งแต่มิถุนายน – ตุลาคม 2548 ตลอดจนปัญหาอุปสรรค และเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเตรียมวางแผนงานในปี 2549 ต่อไป โดยที่การประชุมในวันนี้เป็นการยกนำเสนอรายตำบล ซึ่งสถานที่ประชุมของพื้นที่ตำบลโหล่นน่านคือห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่นน่านลำต้น และสถานที่ประชุมตำบลลำต้นคือ ณ ศูนย์ฝึกอบรมวิชาชีพ ตำบลลำต้น

ผู้เข้าร่วมประชุมตำบลไหล่นาน คือ

- 1) หน่วยงานสาธารณสุข ได้แก่ ตัวแทนจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเวียงสา หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านไหล่นาน
- 2) เกษตรตำบลไหล่นาน
- 3) องค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ รองนายก อบต.ไหล่นาน และประธานสภา อบต.
- 4) ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประธาน อสม.
- 5) กลุ่มเกษตรกร

ผลการประชุม

เกษตรกรในตำบลไหล่นานได้มีการรวมตัวกันตั้งตั้งแต่ปี 2547 โดยมีเกษตรตำบลเป็นแกนนำให้ความรู้เรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ และในขณะนี้ในกลุ่มมีเกษตรกรที่รวมตัวกันประมาณ 20 กว่ารายที่เริ่มทำแปลงทดลองสาธิตเกษตรปลอดสารพิษ (100% ไร้สารเคมี) มีการทำโรงเรือนผลิตปุ๋ยชีวภาพ จากจุดเริ่มต้นนั้นทำให้มีการตั้ง “กลุ่มออมทรัพย์เกษตรไร้สารพิษ”

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเฝ้าระวังและควบคุมโรคจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ตำบลไหล่นานและตำบลล้าน ในวันที่ 24 มิถุนายน 2548 ชุมชนชนไหล่นานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข องค์การบริหารส่วนตำบล เกษตรตำบล และสาธารณสุขตำบล ได้จัดการประชุมเวทีชาวบ้านในเรื่องการใช้สารเคมีในเกษตร (วันที่ 9 กย.48) โดยได้นำปัญหาในชุมชนมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกัน โดยมีกระบวนการดังนี้

1. ให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องการใช้สารเคมี ตลอดจนอันตรายต่อสุขภาพ
2. กระตุ้นให้เกิดการ ลด ละ เลิกใช้สารเคมี มีการอบรมการทำน้ำหมักชีวภาพ การทำถ่วงอกปลอดสารพิษ
3. สร้างกระแสการตื่นตัว โดยทางด้านสาธารณสุขตำบลไหล่นานได้ทำการเจาะเลือดเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ทราบภาวะสุขภาพ

จากเวทีการประชุมเสวนา ชุมชนไหล่นานได้เริ่มดำเนินกิจกรรมตามแผนที่วางไว้ (24 มิย.48) โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

บทบาทของหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องในตำบลไหล่นาน

1.บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

อบต.ไหล่นานได้มีการประสานงานกับชุมชนและจัดซื้อเครื่องบดหอยเชอร์รี่ไว้บริการที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล มีการจัดการศึกษาดูงานของคณะทำงานฯ ที่ศูนย์พัฒนาถ่ายทอดเทคโนโลยีจัดฝึกอบรมแพทย์แผนไทยตำบลไหล่นานโดยวิทยากรมาจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอไหล่นาน และ

ได้วางแผนร่วมกับชุมชนในการจัดทำตลาดให้แก่เกษตรกรสามารถนำสินค้าปลอดสารพิษมาจำหน่าย เช่น สินค้า OTOP ,สินค้าพื้นบ้าน โดยจัดทุกวันศุกร์ตลอดปี 2549

ขณะนี้ อบต.กำลังอยู่ในระหว่างการร่างกฎข้อบังคับร่วมกับชาวบ้าน ในเรื่องการใช้สารเคมีเช่นยาฆ่าหญ้าในเขตชุมชน/ใกล้กับแหล่งน้ำ โดยชุมชนเป็นผู้เห็นถึงปัญหาและทำการเสนอไปยัง อบต.

2.บทบาทของสาธารณสุขอำเภอ

ขณะนี้สาธารณสุข กระตุ้นให้ชุมชนมองนอกเหนือจากในเรื่องของกฎข้อบังคับเรื่องการใช้สารเคมี โดยเสนอเรื่องขยะชุมชน เนื่องจากชุมชนไหล่นานอยู่ติดกับลำน้ำนาน การทิ้งขยะลงบริเวณแม่น้ำ จะเป็นโทษต่อสิ่งแวดล้อม และอันตรายจะส่งผลมายังชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

3.บทบาทของ สถานีอนามัยไหล่นาน

นอกเหนือจากชุมชนและตัวเกษตรกรเองแล้ว สอ. เน้นการกระตุ้นครู เนื่องจากครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กและสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กได้ ควรมีการเผยแพร่นวัตกรรมใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับพื้นที่ และเด็กสามารถนำไปปรับใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตได้ เช่นการทำน้ำยาล้างจาน การปลูกถั่วอก

4.1.2 ผู้เข้าร่วมประชุมตำบลบ้าน คือ

- 1) หน่วยงานสาธารณสุข ได้แก่ ตัวแทนจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเวียงสา หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านทรายทอง และหัวหน้าสถานีอนามัยบ้านล้าน
- 2) เกษตรตำบลบ้าน
- 3) องค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ รองนายก อบต.บ้าน และประธานสภา อบต.
- 4) ผู้นำชุมชนของบ้านไผ่งาม และบ้านทรายทอง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานอาสาสมัครสาธารณสุข และกลุ่มเกษตรกร

ผลการประชุม

เกษตรกรบ้านไผ่งาม หมู่ 1 ได้มีการรวมกลุ่มสมาชิกย่อยประมาณ 23 รายที่มีความตระหนักในเรื่องอันตรายจากสารพิษในการเกษตร และได้หันมาใช้สารชีวภาพในการทำปุ๋ย (ซึ่งส่วนผสมชีวภาพนั้นได้แก่ตะไคร้หอม สับเสื่อ สะเดา โหระพา ฯลฯ) และมีการรวมกลุ่มปลูกผัก/พืชไร้สารเคมี เช่นผักคะน้า ผักกวางตุ้ง ถั่วฝักยาว ในช่วงแรกประสบกับปัญหาบ้าง เนื่องจากเกษตรกรยังมีค่านิยมในการใช้สารเคมี อย่างไรก็ตามได้มีการจัดเวทีในหมู่บ้าน หนองคัน และมีการดำเนินงานของรัฐเช่นนายอำเภอ และ องค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามาสนับสนุน

อาสาสมัครสาธารณสุขบ้านทรายทอง ได้ยกประเด็นสำคัญในมุมมองของ อสม.คือเกษตรกรส่วนใหญ่จะรับรู้ถึงพิษภัยของการใช้สารเคมี อย่างไรก็ตามในสถานการณ์ปัจจุบันเกษตรกรยังมีปัญหานี้สิน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องทำเกษตรเชิงพาณิชย์ที่ต้องอาศัยเครื่องมือช่วย ต้องมีการใช้สารเคมีฆ่าแมลง กำจัดศัตรูพืช และมีการสำรวจสภาวะสุขภาพพบว่าคนในหมู่บ้านยังมีภาวะเสี่ยงต่อโรคต่างๆ เช่น

จำนวนผู้ที่สูญบุหรืมีถึง 65 คน ต้มสุรา มี 93 คน นอกจากนี้ยังมีโรคเบาหวาน ความดัน โรคข้อ และโรค หอบหืด ซึ่งในส่วนนี้แกนนำชุมชนได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องโรคต่างๆ ให้เกษตรกรรับรู้เป็น ระยะเวลา

บทบาทของหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องในตำบล

1.บทบาทของ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

ปัจจุบันทาง อบต.มีนโยบายด้านการส่งเสริมให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีอยู่แล้ว ปัญหาของ เกษตรกรไทยคือการเป็นหนี้ และมีฐานะยากจน การที่จะเปลี่ยนทัศนคติของเกษตรกรในเรื่องการใช้สารเคมี จะต้องใช้ความพยายาม โดยผ่านการชี้แจง ให้ข้อมูล ข่าวสารและการรณรงค์

จุดอ่อนของพื้นที่ตำบลที่ต้องยอมรับคือการที่บางหมู่บ้านจะมีสภาพเหมาะสมกับการปลูก พืชผักเฉพาะอย่าง เช่นที่สูงต้องปลูกข้าวโพด ที่ราบต้องปลูกผัก ทาง อบต.ได้เคยเชิญวิทยากรมาสอน เกษตรกรเรื่องการปลูกมะม่วง ที่ใช้ระยะเวลาการปลูกสั้น และไม่ต้องใช้สารเคมี แต่ก็ยังไม่ได้รับการ ตอบสนองมากนัก

ประธานสภา อบต.เสนอความคิดเห็นในเรื่องปัญหาที่เกิดจากการใช้สารเคมีของเกษตรกรเป็น ลูกโซ่ ดังนั้นควรมีการแก้ไขปัญหาดังต้นเหตุ และ หากต้องการให้แก้ปัญหายั่งยืนนั้นจะต้องเน้น

- การรณรงค์ให้เกษตรกรมีความตระหนักถึงพิษร้ายของการใช้สารเคมี
- ต้องหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิต ในกรณีที่จะให้ปลูกพืชอื่นทดแทนพืชเศรษฐกิจ
- การบังคับใช้กฎหมายควบคุมสารพิษ ซึ่งในทางปฏิบัติเป็นไปได้ยาก ด้วยกลไกที่ซับซ้อน

2.บทบาทของเกษตรกรอำเภอ

ขณะนี้มีส่วนบริการและถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกร และอยู่ในระหว่างการจัดระบบข้อมูลเพื่อ วางแผนให้กับชุมชน นอกจากนี้เกษตรกรอำเภอได้ทำการแนะนำให้เกษตรกรเปลี่ยนจากการปลูกข้าวโพด มาเป็นหม่อน และยางพารา ซึ่งเป็นพืชที่ไม่ต้องการสารเคมี และที่ตำบลได้ทำเรื่องผักปลอดสารพิษ และมีการปลูกยางพาราบ้างแล้ว ซึ่งค่อนข้างได้เปรียบเมื่อเทียบกับการปลูกยางพาราที่ภาคใต้ เนื่องจาก ยางพาราในภาคเหนือสามารถกรีดยังได้ถึง 8 เดือน ในขณะที่ภาคใต้สามารถกรีดยังได้เพียง 4 เดือนต่อ ปี

3.บทบาทของสาธารณสุข

สถานีนอมา้ยได้ทำการเฝ้าระวังสภาวะสุขภาพของเกษตรกร โดยมีการกำหนดแผนการเจาะ เลือดเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ทราบถึงระดับของสารพิษในร่างกาย (ซึ่งในประเด็นนี้ ทาง อบต.ได้ เสนอว่า อยากให้ทางหน่วยงานสาธารณสุขเสนอแนวทางแก้ไขให้กับเกษตรกรหลังจากที่ทราบผลเลือด ด้วย)

ที่ผ่านมาสถานีอนามัยบ้านसानได้มีการสำรวจภาวะสุขภาพของชุมชนโดยมี อสม.เป็นแกนนำ และโรคที่พบในฤดูกาลทำนาคือโรคที่มาจากยาสะวะชพีซ แต่ยังไม่พบผู้ที่เจ็บป่วยจากพิษของยาสะวะชพีซ ซึ่งบทบาทของ สอ.จะเน้นด้านการป้องกัน มีการผลิตสื่อ ให้ความรู้

ส่วนสถานีอนามัยบ้านทรายทอง สืบเนื่องจากเกษตรกรมีอาชีพทำไร่ข้าวโพดเป็นหลัก นอกนั้นจะเป็นเกษตรกรที่ปลูกถั่ว งา และใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ผู้ป่วยที่มาได้รับการรักษาจะพบว่าเป็นโรคผิวหนังจากการสัมผัสยาสะวะชพีซ ปวดกล้ามเนื้อจากการยกของหนัก ส่วนกิจกรรมที่ได้ดำเนินการคือการจัดเสวนาในกลุ่มเกษตรกรในเรื่องพิษของสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร ส่วนแผนงานต่อไปจะเน้นไปที่กลุ่มเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพด

โดยภาพรวมการรับรู้ของเกษตรกรในเรื่องสารพิษจากการเกษตรดีขึ้น แต่ด้วยข้อจำกัดดังที่กล่าวมาแล้วคือความจำเป็น ความเร่งรีบในการผลิตเชิงพาณิชย์ ภาวะหนี้สิน ทำให้ต้องมีการทบทวนการที่จะสามารถบริหารจัดการความเสี่ยงเหล่านี้ และสิ่งที่สำคัญคือการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ควรมีการดึงภาคีที่เกี่ยวข้องเช่นด้านสาธารณสุข เกษตร และผู้นำชุมชน

4.4.2 ลงพื้นที่เพื่อดูการปลูกผักปลอดสารพิษ และการทำปุ๋ยชีวภาพ ในวันที่ 19 ธันวาคม 2548

การลงพื้นที่ในวันที่ 19 ธันวาคม 2548 ในตำบลไหล่นาน และตำบลล้าน อำเภอเวียงสา มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการดำเนินโครงการของชุมชนระหว่างนักวิจัยและชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ตำบลไหล่นาน

1.บ้านไหล่นาน หมู่ 1

กิจกรรมกลุ่มที่ได้ดำเนินการในหมู่บ้านคือ

1. การทำปุ๋ยชีวภาพ
2. การปลูกผักปลอดสารพิษ
3. การทำนาโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุง ดิน และบำรุงต้นข้าว
4. การวางแผนโบราณเพื่อผ่อนคลายความเมื่อยล้า ซึ่งช่วยลดการใช้ยาโดยไม่จำเป็น

กระบวนการในการดำเนินกิจกรรมหมู่บ้าน

1. มีการรวมกลุ่มและประชุมกลุ่มที่สถานีอนามัย เพื่อระดมความคิด หาต้นเหตุของปัญหา ซึ่งพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมร้อยละ 100
2. รวบรวมปัญหาที่พบ เช่น
 - 2.1 เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นโรคผิวหนัง
 - 2.2 สภาพแวดล้อมภูมิทัศน์ของตำบลถูกเจือปนและครอบงำด้วยสารเคมี เช่น ป้ายโฆษณา ขยะ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้หมด

2.3 มีระดับสารเคมีตกค้างในร่างกาย

2.4 เกษตรกรขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้สารเคมีที่ถูกต้อง

3. มีการรณรงค์ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญในการดูแล รักษาสุขภาพ และผลกระทบจากการใช้สารเคมี
4. ให้ความรู้แก่ผู้นำกลุ่มเพื่อจะได้ขยายและกระจายความรู้สู่ชาวบ้าน สมาชิกในกลุ่มต่อไป

ปัญหาและข้อเสนอแนะจากกลุ่มที่ทำและใช้เกษตรอินทรีย์

1. ผลผลิตต่ำ ไม่ทันความต้องการของตลาด
2. ขาดตลาดรองรับผลผลิต
3. สร้างองค์ความรู้รับรอง ให้มีมาตรฐานของความปลอดภัยจากสารเคมี ให้แก่ผลผลิตนั้นๆ
4. กำหนดมาตรการทางสังคม หรือกำหนด สร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ และอาชีวอนามัยที่ปลอดภัย
5. มีการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ สร้างเวที ขยายกิจกรรม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ และเป็นการให้กำลังใจแก่สมาชิกในกลุ่ม
6. นำเสนอผลการดำเนินงานสู่ผู้มีอำนาจในการวางนโยบาย และการนำไปใช้ต่อไป

จากการสังเกตและพูดคุยพบว่าในพื้นที่ไหน่มีมีความเข้มแข็งด้านการสร้างภาวะผู้นำในแต่ละกลุ่ม ซึ่งเห็นได้ชัดกว่าในพื้นที่อื่นๆ นอกจากนั้นยังมีการปรับรูปแบบ ความรู้ต่างๆ จากที่ได้รับมาจากระดับต่างๆ ให้เข้ากับวิถีชาวบ้านและชุมชนของตนเอง มีการสร้างความสามัคคีระหว่างกลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์กับกลุ่มเกษตรเคมี โดยไม่มีการต่อต้านซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างการยอมรับกันโดยวิธีสงบ และปรึกษาหารือกันในด้านปริมาณผลผลิตที่ได้รับ

หน่วยงานภาครัฐ เช่น สถานีอนามัย หน่วยงานเกษตรก็ให้การสนับสนุนด้านความรู้ วิชาการอย่างเต็มที่ และผลักดันให้ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งมีบทบาทค่อนข้างมากในการดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้าน ค่านิยมของชุมชนบางส่วนมีการเปลี่ยนแปลงคือไม่ได้ยึดติดกับทุนนิยมเหมือนเดิม มีการดำเนินกิจการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนในเรื่องสิ่งแวดล้อมชุมชนได้มีการนำเศษวัชพืช เศษผลไม้ ต่างๆ มาทำปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งเป็นการรักษาความสะอาดชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งคลองส่งน้ำที่ผ่านพื้นที่ทำนา ไม่ให้มีสิ่งสกปรกอุดตัน

ตำบลสำน

2. บ้านไผ่งาม หมู่ 1 ต.สำน

กิจกรรมกลุ่มที่ได้ดำเนินการในหมู่บ้าน คือ

ปัญหาของพื้นที่บ้านไผ่งามจะคล้ายกับในหลายๆ พื้นที่ในอำเภอเวียงสาที่เกษตรกรมีการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมมาก ส่วนกิจกรรมที่ได้ดำเนินการขณะนี้ มี 4 กลุ่มคือ 1) กลุ่มทอผ้า 2) กลุ่มถนอมอาหารและแปรรูป 3) กลุ่มทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และ 4) กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากิจกรรมที่ทางชุมชนได้ดำเนินการนั้นจะเห็นได้ว่ากลุ่มงานที่เป็นงานเฉพาะสำหรับแม่บ้านเช่น กลุ่มทอผ้า (หมายเหตุ กลุ่มทอผ้าบ้านไผ่งามนี้ดำเนินการมาเป็นเวลานานแล้ว) ส่วนกิจกรรมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และการปลูกผักปลอดสารพิษ จะเป็นกลุ่มที่ทั้งพ่อบ้าน และแม่บ้านเกษตรกรสามารถช่วยกันทำได้ อย่างไรก็ตามจากการสังเกตและพูดคุยพบว่าการรวมตัวของสมาชิกในแต่ละกลุ่มทั้ง 4 กลุ่มของพื้นที่นี้ มีจำนวนสมาชิกเหนียวแน่น กล่าวคือ มีตั้งแต่ 20 – 30 คนในแต่ละกลุ่ม ถึงแม้ว่าจำนวนสมาชิกในกลุ่มบางกลุ่ม (กลุ่มแม่บ้านถนอมอาหารและแปรรูป) จะลดน้อยลง เนื่องจากภาระด้านครอบครัวต้องเลี้ยงดูบุตร ประกอบกับวัสดุอุปกรณ์ ในการแปรรูปอาหาร ราคาสูง รายได้ไม่คุ้มกับการลงทุน อีกทั้งการตลาดที่จะรองรับสินค้าไม่มี ซึ่งยังขาดการประชาสัมพันธ์ จากคำบอกกล่าวของตัวแทนกลุ่มชุมชนได้บอกกับทีมนักวิจัยที่เข้าไปร่วมเรียนรู้ว่าการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่นี้ได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากภาคส่วนราชการเช่นนายอำเภอ เกษตรอำเภอ สสจ. และ อบต. ในด้านการให้แหล่งทุน และความรู้ โดยให้ดำเนินกิจการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และนอกจากนี้ยังมีการนำเศษวัชพืช เศษผลไม้ ต่างๆ มาทำปุ๋ยชีวภาพ เป็นการรักษาความสะอาดในพื้นที่ และรักษาสิ่งแวดล้อม

กระบวนการ

1. ประชุมแกนนำของกลุ่ม ระดมความคิด เพื่อจัดทำแผนของกิจกรรม
2. รับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากชาวบ้านคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มสมาชิก เพื่อพัฒนา กิจกรรมในกลุ่ม (เช่น รับฟังข้อเสนอจากชาวบ้านที่นับถือลัทธิโยเร ซึ่งเป็นกลุ่มที่บริเวณมังสวิรัตินำไปปรับใช้ในกลุ่มผักปลอดสารพิษ)
3. การอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านและสมาชิกกลุ่มอื่นๆ
4. การศึกษาดูงานจากพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อหารูปแบบการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับชุมชนของตนเอง

3. บ้านทรายทอง หมู่ 9 ต.สำน

การเกษตรกรรมหลักของพื้นที่ บ้านทรายทองคือการปลูกข้าวโพด ซึ่งต้องใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมและมีผลต่อสภาพพื้นที่

กิจกรรมที่กลุ่มที่ได้ดำเนินการคือ

1. กลุ่มทำถ่านอัดแท่ง จากซังข้าวโพด และข้อไม้ไผ่ การดำเนินงานกิจกรรมนี้เริ่มแรกมีการจัดตั้งแบบกลุ่มมีสมาชิก เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มมองไม่เห็นช่องทางความก้าวหน้าของกิจกรรม ที่จะได้รับผลตอบแทนเป็นกอบเป็นกำทันที ประกอบกับวัตถุดิบไม่มีเพียงพอ จึงทำให้สมาชิกลดน้อยลง ในที่สุดหัวหน้ากลุ่มจึงดำเนินการเป็นกิจการของตนเอง โดยมีการจ้างงานชาวบ้านเป็นรายวัน แทนการดำเนินงานแบบกลุ่ม โดยมีค่าตอบแทนวันละ ๖๐ - 120 บาท
2. กลุ่มจักสานโดยการรวมตัวกันของผู้สูงอายุในหมู่บ้านให้มีอาชีพ และใช้เวลาในการทำจักสาน

กระบวนการ

1. ศึกษาดูงาน รับการอบรมจากวิทยากร
2. มีการทำโครงการจากกลุ่มนำเสนอ อบต. ซึ่งเป็นขบวนการให้สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และนำเสนอไปยังผู้รับผิดชอบต่อ
3. ดำเนินกิจการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
4. มีการนำเศษวัสดุพืช เศษผลไม้ ต่างๆ มาทำปุ๋ยชีวภาพ เป็นการรักษาความสะอาดในพื้นที่ และรักษาสภาพแวดล้อม

จากการสังเกตพบว่ากิจกรรมการทำถ่านอัดแท่ง นั้นเริ่มต้นจากการที่หัวหน้ากลุ่มทำถ่านอัดแท่งเป็นผู้ไม่รู้ ศึกษาหาข้อมูลจากเครื่องมือสื่อสารเทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ต จากนั้นจึงถ่ายทอดไปสู่กลุ่ม แต่ในช่วงแรกยังไม่ค่อยมีผู้สนใจที่จะร่วมดำเนินกิจการ แต่หัวหน้ากลุ่มยังมีความมุ่งมั่นที่จะทำต่อ และได้ปรับใช้ภูมิปัญญาในการดัดแปลงส่วนผสม จากวัสดุเหลือใช้ชุมชน และกลั่นองผัด ลงถก ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ออกมาดีที่สุดใน อย่างไรก็ตามปัญหาหลักของการดำเนินกิจกรรม คือ การขาดแหล่งทุน และวัตถุดิบในการดำเนินกิจการ ทำให้ผลิตไม่ทันความต้องการของตลาดในพื้นที่ จังหวัดน่านเอง ซึ่งส่งผลให้ขาดโอกาสในการขยายตลาดไปยังพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง

4.4.3 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 21 ธันวาคม 2548

การประชุมครั้งนี้จัดโดยวิทยาลัยการสาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ณ โรงแรมซีดีปาร์ค จังหวัดน่าน มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 150 คน หน่วยงานภาครัฐที่เข้าร่วมประชุมคือระดับจังหวัด อำเภอและตำบล ได้แก่หน่วยงานสาธารณสุข หน่วยงานเกษตร

องค์การบริหารส่วนจังหวัด ส่วนตำบล ภาคประชาชนคือผู้นำชุมชน ตัวแทนเกษตรกร และอาสาสมัครสาธารณสุข

วัตถุประสงค์ของการประชุม คือ

1. เพื่อสรุปผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของชุมชนตำบลไหล่น่านและล้าน ในปี 2548
2. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่นาร่อง (ตำบลไหล่น่านและตำบลล้าน) พื้นที่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพื้นที่ขยายผล 15 พื้นที่ในปี 2549
3. เพื่อให้ชุมชนได้วางแผนการดำเนินงานในปี 2549

กระบวนการในการประชุมแบ่งเป็น 3 ส่วนคือการบรรยายโดยวิทยากรในประเด็นเกี่ยวกับโรคจากการประกอบอาชีพ และความรู้ในเรื่องการแปรรูปอาหาร (ดูเอกสารประกอบในภาคผนวก ข-ง) ส่วนที่ 2 เป็นการนำเสนอผลการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรคของพื้นที่นาร่อง ส่วนที่ 3 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในที่ประชุมและชุมชนเสนอแผนปี 2549

ผลการประชุม

วิทยากรนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโรคจากการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนและตัวเกษตรกรได้มีความตระหนักถึงอันตรายของการใช้สารเคมี จากนั้นพื้นที่นาร่องได้นำเสนอผลการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค และแผนการดำเนินงานต่อไปของชุมชนในปี 2549

จากการดำเนินงานของพื้นที่นาร่องที่ผ่านมา องค์ประกอบสำคัญที่ต้องคำนึงมีดังนี้

1. การจัดการความรู้ที่เป็นระบบเช่นการอบรม การจัดเวทีเสวนาเป็นสิ่งที่จำเป็น
2. การจัดการกลุ่ม
3. การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เช่นท้องถิ่น เกษตร ครู ฯลฯ
4. การทำงานเป็นทีม ซึ่งต้องมีผู้รับผิดชอบหลัก
5. ต้องมีแนวคิดในการจัดการการเกษตรแบบใหม่ เช่นการทำนาแบบอินทรีย์ การเลี้ยงหมูหลุม
6. ควรมีการประชาสัมพันธ์งานที่ทำ เพื่อก่อให้เกิดเครือข่าย ขยายแนวคิดออกไปสู่วงกว้าง
7. ควรมีระบบการเฝ้าระวังสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เช่นการเจาะเลือดเพื่อหาสารพิษตกค้าง
8. ควรมีการวางแผนการตลาด เพื่อรองรับผลผลิต
9. ควรมีการฟื้นฟูสุขภาพของเกษตรกร โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เช่นการนวดแผนไทย
10. เมื่อดำเนินการได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ควรมีอัตราการเร่ง เพื่อทำให้เกิดการเพิ่มรายได้
11. ควรมีการพัฒนามาตรการทางด้านสังคมที่ชุมชนเห็นพ้องต้องกัน ให้ไปสู่การร่างเป็นกฎหมายของท้องถิ่น ซึ่งหากสามารถทำให้ไปสู่นโยบายสาธารณะ จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

ข้อคิดเห็นของพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมา สรุปดังนี้

1. ในหลายพื้นที่เริ่มดำเนินการในเรื่องการเกษตรอินทรีย์มาเป็นระยะเวลา ตั้งแต่ปี 2543

แต่ยังไม่ประสบผลเท่าที่ควร เนื่องจากปัจจัยหลายอย่างเช่น 1)ความร่วมมือและความสนใจของชุมชน 2) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ 3) ปัญหาพื้นฐานของเกษตรกร เช่น ความยากจน หนี้สิน ทำให้ต้องอยู่กับการผลิตเพื่อตลาด

2. สถานการณ์ของสังคมในปัจจุบันการผลิตเป็นไปเพื่อการส่งออก เช่นการปลูกข้าวโพดของเกษตรกร ปัญหาที่ตามมาคือการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ การใช้ยาฆ่าหญ้า และขณะนี้การตลาดของผู้ขายสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ได้รุกเข้าไปยังหมู่บ้านโดยตรง ดังนั้นการสร้างจิตสำนึกให้กับเกษตรกรให้ตระหนักถึงโทษภัยที่เป็นลูกโซ่สัมพันธ์กัน ตั้งแต่ระบบสุขภาพ ระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมาก

3. ควรมีการปรับทัศนคติของชุมชน ในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ (ต้องมีบ้านสวย มีรถใช้) ทำให้เกษตรกรต้องเร่งผลผลิตให้ได้มาก ซึ่งประกอบกับกลยุทธ์การตลาดของพ่อค้าภายนอก เช่นมีของแถมของแจก มีมหรหรมการฉายหนัง ทำให้เกษตรกรตอบรับกับการใช้สารเคมีมากขึ้น ซึ่งปริมาณการซื้อสารเคมีในบางหมู่บ้านมีสูงขึ้น เพื่อเร่งผลผลิต ให้ขายได้ราคา ทันกับความต้องการของตลาด

4. ควรมีการจัดเวทีเสวนา เพื่อให้ความรู้ ข้อมูลชุมชนให้รู้ทันสื่อ อิทธิพลโฆษณา เพื่อไม่ตกเป็นเป้าหมายการขาย

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น และชุมชนตลอดจนภาคีที่เกี่ยวข้องนั้น ทำให้เห็นกระบวนการการมีส่วนร่วมได้อย่างชัดเจน ชุมชนได้แสดงบทบาทในฐานะเจ้าของชุมชนและมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตามศักยภาพ และด้วยภูมิปัญญา และภาครัฐในที่นี้คือหน่วยงานสาธารณสุข เกษตรกร องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ฯลฯ มีบทบาทเป็นพี่เลี้ยง ไม่ชี้นำ หรือครอบงำความคิด ทำให้ชุมชนเริ่มมองปัญหา เห็นอันตรายของสิ่งแปลกปลอมจากภายนอก ชุมชนได้เรียนรู้ว่าการพัฒนาตามกระแสหลัก ไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีตามการโฆษณาชวนเชื่อ สิ่งที่น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของทุกภาคส่วนในสังคม คือนโยบายสั่งการ (top down) จะถูกแทนที่ด้วยการมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจ ดังแนวพระราชดำริ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ยึดหลักทางสายกลาง ความพอประมาณและมีเหตุมีผล รวมทั้งการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเพื่อพร้อมรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก